

EGY ERDÉLYI JEZSUITA KÉZIRATOS PRÉDIKÁCIÓS KÖNYVRŐL

Balla Lóránt: *Csete István kéziratos prédikációi és a Gyalogi János-féle kiadásai. Eredetiség, fordítás, közvetítés a kora újkori jezsuita prédikációkban.*

■ A Vágsellyén született Csete István SJ (1648–1718) jezsuita páter erdélyi tevékenységét a tudományos kutatások hosszú időközön át elkerülték. Balla Lóránt a 2010-es évek óta, részben témavezetője, Gábor Csilla egyetemi tanár ösztönzésére kutatta az egyik legmeghatározóbbnak tartott erdélyi jezsuita tevékenységét, különös tekintettel irodalmi és hitszónoki munkásságára. Csete munkásságát rendtársa, a néhány évtizeddel később tevékenykedő Gyalogi János SJ (1686–1761) Kassán 1751-ben lefordította, és kiadta a prédikációit. Balla Lóránt könyve – amely a 2013-ban megvédett doktori értekezésének kibővített változata – Csete ebbéli tevékenységére és ezeknek a Gyalogi-féle kiadására fókuszál.

Általánosságban elmondható, hogy a könyv szerkezete egyenletes színvonalú, és a fejezeteken belüli gondolat- és vonalvezetés nem törik meg. Mondandóját nagy örömmel igen élvezetes stílusban adja elő az értő olvasóközönség számára. Könyvében ügyesen kezelte a hihetetlen nagyszámú forrásanyagot, sőt igencsak otthonosan mozgott eme felbecsülhetetlen értékű iratok között, és mindezeket nem pusztán irodalomtörténeti, hanem történeti szempontok alapján, a kötelező forráskritikai vizsgálatok elvégzésével tette meg. Más szóval könyvében hiteles lenyomatot kapunk többek kö-

zött az akkori Erdély hétköznapi egyházi és vallásos életéről, a lelkiségről, a szentek tiszteletéről, a devóciók transzcendens világáról és a korabeli mentalitástörténetéről is.

Balla Lóránt könyvében Erdély egyik legmeghatározóbb katolikus egyházi személyének irodalomtörténeti tevékenységére koncentrálnak, aki a 17–18. század fordulójának fejtette ki tevékenységét. Viszont e művet nem szabad, és nem is lehet pusztán irodalmi vagy irodalomtörténeti munkának tekinteni. Ugyanis a sorok olvasása közben – és egyúttal a könyv sorai mögött – igen felsejlik a korabeli Magyarország és Erdély történelme. Hiszen Csete páter a többfelekezeti és soknemzetiségű Erdély történetének egyik talán legizgalmasabb időszakában, az úgynevezett impériumváltás korszakában végezte egyházi (plébánosi), hittérítői és egyszerű smind hitszónoki szolgálatát. Ez az időszak igencsak eseménydús fordulatokban bővelkedett. Csete István ráadásul maga is szemtanúja és egyúttal személyes megélője volt az 1690. évi *Diploma Leopoldinum*nak, az oszmán-törökök elleni felszabadító háborúknak (1683–1699), az 1693. évi *Resolutio Alvinczianának*, az erdélyi örmények (1687–1689) és románok (1697–1701) Rómával történő egyházi uniójának és a Rákóczi-szabadságharcnak (1703–1711).

Balla Lóránt művének egyik hangsúlyos értéke – számos más erénye mellett –, hogy több szempont alapján vizsgálja Csete tevékenységét, így sikeresen elkerüli a könyv mondanivalójának monoton voltát. A könyvben fontos hangsúlyt kap Csete életrajzá-
nak aprólékos taglalása, amely nélkül egyáltalán nem értenénk a könyv további részeit. Az utóbbi idők egyháztörténeti kutatásainak köszönhetően – mindenekelőtt a szentszéki levéltárak forrásanyaga feltárásának a következtében – derült ki, hogy Csete István páter Szebellébi Bertalan (1631–1708) püspöki vikárius és Oxendio Virziresco (1654–1715) örmény unitus püspök mellett az erdélyi katolicizmus egyik legbefolyásosabb alakja volt a 17–18. század fordulóján. Miközben tevékenységét sok erdélyi rendtársához hasonlóan inkognitóban Vizkeleti Zsigmond álneven, egyszerű papnak öltözve és hosszú szakállt viselve végezte. Sőt kiltétét még 1690 után sem fedte fel, mert az erdélyi vallási viszonyok továbbra sem voltak kedvezőek a katolikusok, különösen a jezsuita páterek számára. S itt gondoljunk csak Kada István (1617–1695) és Illyés András (1657–1712) püspökök felemásra sikeredett erdélyi kísérleteire. Befolyását mi sem bizonyítja jobban, mint hogy Csete rendszeres jelentéseket és beszámolókat írt az erdélyi katolikusok és missziók állapotáról az Apostoli Szentszék missziós szervének, az 1622-ben alapított Hitterjesztés Szent Kongregációjának (*Sacra Congregatio de Propaganda Fide*), továbbá folyamatosan levelezett Kollonich Lipót (1631–1707) esztergomi érsekkel (bíborossal) és Andrea Santacroce (1655–1712) bécsi apostoli nunciussal. Ráadásul a Rómába elküldött, aprólékosan megírt jelentéseit a szentszéki hatóságok mindig is kiemelten kezelték, sőt az erdélyi katolikus

missziók kapcsán minden egyes döntés alkalmával mindig is hangsúlyosan figyelembe vették a jelentésekben szereplő javaslatait és véleményét. Külön érdekesség, hogy ezeket a leveleket vagy jelentéseket sem a saját nevéen, hanem Vizkeleti Zsigmond (*Pater Sigismund Vizkelety*) néven szignózta Csete István. Ugyancsak az utóbbi évek kutatásainak köszönhetjük, hogy Csete páter tevékenyen, Oxendio Virziresco örmény unitus püspök segítőjeként részt vett az erdélyi örmények egyházi uniójának kiteljesítésében. Sőt neki köszönhetjük az 1693-ban megírt, az erdélyi örmények történetéről és válásáról szóló *Fidelis relatio* című latin nyelvű iratot is, amely ugyancsak a közelmúltban került elő az ELTE Egyetemi Könyvtárának a Hevenesiana Gyűjteményéből (*Collectio Hevensiana*). Csete 1699-ig jó kapcsolatot ápolt Oxendio Virziresco örmény unitus püspökkel, azonban számunkra ismeretlen okok miatt a püspök és Csete páter kapcsolata hirtelen megromlott, amelynek okai ugyanakkor még tisztázatlanok a kutatások számára. Ezért is külön öröm, hogy Balla Lóránt a könyvében a fent leírtakra részletesen kitért.

Összefoglalva, Balla Lóránt igen magas színvonalon írta meg művét, rengeteg merőben új adattal bővítette ismereteinket, és egyúttal rengeteg újdonságot közölt Csete korszakáról. A könyv nemcsak egyszerűen a régi magyar irodalom és művelődéstörténet, hanem a 17–18. század fordulójának egyház- és politikatörténet kutatói számára is megkerülhetetlen munkának bizonyult. Reméljük, hogy Balla Lóránt munkásságának köszönhetően a közeljövőben külön egyháztörténeti témájú monográfia születik Csete István missziós tevékenységéről.

Nagy Kornél